

Lotsande mjukis spelar volley

av Anders Hansson, KulturKollektivet Kallt Kaffe

I april 2004 högtidlighölls minnet av offren för folkmordet i Rwanda tio år tidigare. Aldrig mer! Var än konflikter av det här slaget riskerar att uppstå får omvärlden inte stå bredvid utan att agera. Det var hela världen överens om. Samtidigt utspelade sig folkmordsliknande händelser på samma kontinent. Men än skulle det dröja innan Darfur i Sudan var synonymt med död och förödelse.

Drygt tre år senare har minst 200 000 människor dött i konflikten och över två miljoner människor är på flykt. Den svenske diplomaten och tidigare utrikesministern Jan Eliasson har nu utsetts till FN:s speciella sändebud i Darfur med uppgift att försöka mäkla fred. Förhandlingarna inleds den 27 oktober. Anders Hansson träffade Jan Eliasson på Bok- och Biblioteksmässan i Göteborg.

Slår till på volley

Jan Eliasson verkar vara ständigt på språng. Han banar sig väg genom trängseln i den gigantiska mässhallen, nyss kommen från en manifestation till stöd för Burmas förtryckta folk. Leende och till synes avspänd svarar han på frågor från en av landets mest erfarna TV-reportrar. Tjugo minuter senare ska han delta i ett seminarium med titeln "Hoppfullt eller hopplöst i Sudan?". Orkar han med en intervju där emellan?

– Javisst, säger Jan Eliasson. När jag spelade tennis lärde jag mig att det är lika bra att slå till på volley. Men går det bra att jag äter en smörgås under tiden?

Folkmordet i Rwanda var i all sin obegriplighet ändå relativt lätt att förstå sig på. Två folkgrupper, hutu mot tutsi. Jordbrukare mot boskapsskötare. De förut diskriminerade mot den tidigare härskarklassen. I våra försök att greppa det som sker i Darfur tar vi till liknande förklaringar. Till exempel genom att säga att kampen står mellan araber och afrikaner eller svarta. Men i Darfur är skillnaderna mellan folkgrupperna små. Hudfärgen skiljer knappast, de flesta är muslimer och ingifte stammarna emellan har ytterligare suddat ut skillnaderna. Den viktigaste gränsen kan dras mellan boskapsskötande nomader, varav de flesta är "araber", och bofasta jordbrukare, som ofta är "afrikaner".

Öknen drar söderut

Sedan kolonialtiden har Darfur varit eftersatt av makthavarna. Regimen i Khartoum har efter självständigheten 1956 inte visat något större intresse för regionen och i fördelningen av både resurser och inflytande har Darfur missgynnats. Trots det har regionen spelat en viktig roll i maktkampen mellan Libyen, Tchad och Sudan. Både i detta spel och i Sudans interna politiska strider har makthavarna spelat på, underblåst och försökt fördjupa de etniska motsättningarna. Under den svåra torkan 1985-86 skärptes dessa motsättningar ytterligare.

– Jag vill inte påstå att kriget har rent miljömässiga orsaker, säger Jan Eliasson. Men miljön är åtminstone en mycket viktig faktor. Under en helikoptertur över Darfur kunde jag själv se hur öknen drar sig söderut, hur sanden tar över gräset.

Resultatet har blivit en kamp om marken mellan nomader och bofasta, herdar och jordbrukare.

– Tidigare har man bedrivit handel med varandra men nu har nomaderna försökt ta de bofastas jord med våld.

Frustrationen hos stora delar av befolkningen i Darfur ledde till storskalig rebellverksamhet i början av 2003. Ett av den sudanesiska regimens svar var att beväpna den beridna milisen janjawid som bränt, plundrat, mördat och våldtagit.

– När man ser Darfur från luften slås man dels av de stora flyktinglägren, där ungefär 1/3 av befolkningen befinner sig. Dels av byarna som är fulla av svarta fyrkanter, resterna efter brända hus.

Fyra nycklar

Mycket av rapporteringen om Darfur har handlat om huruvida det som sker där ska kallas folkmord eller inte. USA använder begreppet, medan FN och EU inte gör så. Frågan är viktig så till vida att FN:s folkmordskonvention kräver ett ingripande mot folkmord. Resolutioner från FN förhindrades länge av att Kina la in sitt veto i Säkerhetsrådet. Enligt många bedömning var anledningen att Sudan exporterar stora mängder olja till Kina. Vad tror Jan Eliasson om möjligheterna att skapa fred i Darfur?

– Darfur är en tickande bomb och vi måste få igång en förhandlingsprocess. På kort sikt hoppas jag att vi ska kunna dämpa konfliktnivån. Men det här kommer att ta lång tid. Två miljoner människor befinner sig i flyktingläger. När de återvänder till sina byar finner de andra människor på sin mark. Situationen är oerhört komplicerad och farlig.

Jan Eliasson nämner fyra faktorer som kan sägas vara nycklar till fred i Darfur:

1. "Att FN:s Säkerhetsråd nu talar med samlad röst, vilket inte skett de senaste åren." Nu har man fattat beslut om att förstärka den fredsbevarande styrkan från 7 000 till 26 000 man.
2. Samarbetsvilja från länderna i regionen. Gränserna mellan länderna följer inte de etniska gränserna. "Vi måste ha med oss Tchad, Libyen, Eritrea och Egypten."
3. Sudans regering måste visa politisk vilja och välja en fredlig väg. "Den har sagt att de är villiga till detta och vi måste utgå ifrån att det är så."
4. Rebellgrupperna måste enas och anta en förhandlingsposition. "Det är oroande att framför allt rebellgruppen SLM splittrats."

Plåster på infekterat sår

– Det viktigaste är i närtid att nå ett effektivt eld upphör. Att skicka fredsbevarande styrkor och sätta in humanitära åtgärder när det inte finns någon fred att bevara är som att sätta plåster på ett infekterat sår. Grunden för fred är en rättvis fördelning av resurser, fördelning av makt och att milisen avväpnas. Men mycket kan gå snett i Sudan och de senaste fyra åren har det tyvärr gjort det.

– Parterna står just nu långt ifrån varandra. Men så är det nästan alltid i början av en förhandling. Det är en naturlig reflex att markera sin position och definiera optimala krav. Jag hoppas dock på realism hos parterna. Vi måste försöka hålla ihop Sudan.

Jan Eliasson är en veteran i de här sammanhangen. Han var med redan i medlingsförsöken mellan Iran och Irak i början av 1980-talet. Hur är det egentligen att förhandla med människor som man vet har blod på sina händer?

– Det är ett moraliskt dilemma. Inte minst när jag förhandlade med Saddam Hussein ställdes jag inför denna fråga. Jag måste ge mig själv rationella argument. Detta är något som måste göras. Mitt uppdrag är att försöka få till stånd en fredsuppgörelse och det är bara möjligt om man pratar med dem som har makten.

Lotsande mjukis

På seminariet efter intervjun fortsätter Jan Eliasson att berätta om hur det är att leda förhandlingar.

– Nyckeln när man ska förhandla är att man har känsla för de olika parternas kultur, men också för sin egen. Språket är ett mycket viktigt verktyg i situationer när en viss formulering passar bättre än en annan. Dessutom är det viktigt med personliga relationer som man kan skapa genom att visa att man vågar bjuda på sig själv. Till allt detta kommer rätt "tjajming". Det kan vara lika illa att spela ut något för tidigt som för sent.

– Som svensk har man mycket gratis. Världen vet att vi inte har någon maktpolitisk dagordning och att vi respekterar FN-stadgan.

Jan Eliasson tar upp något ur fickan och visar att han bär med sig denna FN-stadga nästan vart han går. Han jämför förhandlarens roll med lotsens. Ofta kan parternas ledare inte tala om fred med risk för att framstå som "mjukisar". Den rollen kan i stället medlaren ta, som dessutom gärna kan visa för parterna att det finns förväntningar på dem.

– Jag kan också använda medierna vid en förhandling. Jag kan till exempel ställa en direkt fråga: "Finns det en militär lösning?" Svarar de då nej kan jag gå till pressen och berätta det. På så sätt naglar jag fast dem vid deras uttalande.

Han får frågan om han aldrig blir trött eller förlorar glöden.

– När man ser mänskligt lidande kan man reagera på olika sätt. Det är lätt att bli förtvivlad och tappa kraft. Men man kan också försöka bestämma sig för att inte gå på knä och tänka: "De ska inte lyckas med det också."